

ԳՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԻ ՄԸ ԿԵԱՆՔԻ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆՆԵՐԸ

Գրեց Ս. Ա. (Սիոն արքեպիսկոպոս Մանուկեան) 1968, տպարան Տօնիկեան,
Պէյրոս, 272 էջ

Տ. Սիոն արքեպ. Մանուկեանը ծանոթ և սիրված մի անձնավորություն է արդի բարձրաստիճան հայ հոգևորականության մեջ, իր ս. գրական-մատենագրական, քարոզական, թեմական-վարչական, մանկավարժական ու դաստիարակչական բովանդակալից վաստակով:

Ավելի քան 50 տարիներ նա գիտակից միջոցառումով և հոգևորականի իր կոչման պայծառ գիտակցությամբ ծառայել է Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցուն, հայ մշակույթին և իր հավատացյալ ժողովրդին:

Սրբազանը հրատարակել է «Պատմության համար» «Եկեղեցականի մը կյանքի հանգրվանները» վերոհիշյալ հուշերի գիրքը, որի մեջ ներկայացրել է նաև համառոտակի իր կյանքի և բազմապիսի գործունեության զանազան երեսները. «Այժմ, երբ կանդրադառնա անցյալի մոտ կես դարու ճանապարհին ուրկե անցած է, կոհտե որ կյանքի որոշ շրջաններ և դեպքեր բախտորոշ և ճակատագրական դեր կատարած են իր կյանքին մեջ, մասնավորաբար 7—8 տարին անգամ մը, կարևոր փոփոխություններ աշխարհում տեղի ունեցած է իր կյանքի մեջ», գրում է սրբազանը (էջ 1):

Գրախոսվող գիրքը բաղկանում է 272 էջից և բաժանվում է 10 գլուխների: Յուրաքանչյուր գլուխ ունի իր ստորաբաժանումները, ըստ հետևյալի.

Գլուխ Ա.—Մանկություն. տեղահանություն.

Բ.—Կրթություն. Ժառանգավորաց վարժարան և ընծայարան.

Գ.—Վանական-ուսուցչական պաշտոններ.

Դ.—Վարչական պաշտոններ. Այցելություն Բաղկան երկիրներ.

Ե.—Դեպի Ամերիկա.

Զ.—Հովիվ Փրովիտենսի. թեմական պաշտոններ.

Է.—Ամիս մ'ի Հայաստան.

Ը.—Առաջնորդական փոխանորդ միջին արևմտյան շրջանի.

Թ.—Հայրապետական պատվիրակ Հարավային Ամերիկայի հայր.

Ժ.—Առաջնորդ հայոց Ամերիկայի, 1959—1968 թվականներ:

Գրքի ամենեն ընդարձակ մասը, այս գլուխն է, որ 131—272 էջերի մեջ հեղինակը մանրամասնորեն ներկայացնում է իր առաջնորդական տարիների գործունեությունը, եկեղեցական-մշակութային, հասարակական, առաջնորդական բնագավառների մեջ:

Սիոն արքեպ. Մանուկեան, ավագանի անունով Սարգիս, ծնվել է 1906 թ. Վասպուրական աշխարհում փոքրիկ մի գյուղի մեջ՝ Կիրաշեն, որը ծանոթ էր «բրտունների գյուղ» մականվամբ: 1915 թվին ապրել է Եղեռնի արհավիրքները և հարազատների հետ փախել է դեպի Կովկաս, Իզդիր, ապա նորից վերադարձել է հայրենի գյուղ 1917 թվին:

1918 թ. ստիպված բռնի արտագաղթել է ընդմիջտ հայրենի գյուղից և 1922 թվին ընկել է որբանոց, կորցնելով շատ-շատերի նման արտագաղթի ճանապարհին իր ծնողների և հարազատներին:

մեծավաստակ դասախոսներին, դպրոցական կյանքին, վանքն ու սրբավայրերը:

Իր դասախոսների մեջ առանձին նվիրվածությամբ ու պաշտումի հասնող սիրով ներկայացնում է տ. Եղիշե պատրիարքի

1923 թ. ընդունվել է Երուսաղեմի սրբոց Հակոբյանց վանքի Ժառանգավորաց վարժարանը, «10 հառաջադեմ ուսանողներու հետ» աշակերտելով մեծանուն գրագետ պատրիարք Եղիշե Դուրյանին և Բաբգեն եպս. Կյուլեներյանին:

1926 թ. ձեռնադրվել է սարկավագ, իսկ 1930 թվին կուսակրոն քահանա: Զեռնադրությունից հետո էլ սկսվում է Սիոն վարդապետի վարդապետական-ուսուցչական-վարչական ու գրական կենսագրությունը, Երուսաղեմի հայոց վանքում:

Գրքի հաջորդ էջերում հուշագրական ձեվով ներկայացնում է Ժառանգավորաց վարժարանն ու ընծայարանը, իր մեծանուն և

կյանքն ու գործունեությունը՝ նրան անվանելով «Նոր Եղիշե»: «Ան եզակի դեմք մըն է մեր ժամանակակից շրջանին, սուրբի տիպար մը, խառնուրդ մը այս ու հանդերձյալ կյանքի տեսիլով շաղախված, կապրեր երկրի վրա մարմնով՝ սակայն հաճախ կսավառներ երկինքի մեջ՝ հոգիով» (էջ 29), «Իրեշտակ ի մարմնի» (էջ 30), «Մարմնատեսիլ քերովրե»: Հեղինակը Դուրյան սրբազանին համարում է «մեծ բեմքասաց», «գրի հսկա», «խորքով բանաստեղծ». և այս ամենի համադրությամբ «մարդ-կատարյալ»:

Հաջորդ գլուխների մեջ հեղինակը խոսում է նաև իր «վանական պաշտոնների»

մասին, այս առթիվ մի ենթաբաժին նվիրելով «Ֆալ գիրքը Երուսաղեմի մեջ» թեմային, որով վեր է հանում **Ժառանգավորաց վարժարանի, ընծադարանի, տպարանի և մատենադարանի**, «Սիոն» ամսագրի՝ (հին և նոր շրջանների) պատմական ու նրա դերը մեր եկեղեցական կյանքի մեջ:

Այս բաժնում հեղինակը խոսում է նաև իր ուսուցչական պաշտոնների և առաջին հովվական իր այցելության մասին կատարած «Պալքան երկրներ» (էջ 51):

Գրքի Ե—Զ գլուխների մեջ «Դեպի Ամերիկա» ենթավերնագրի տակ՝ հեղինակը անդրադառնում է ԱՄՆ-ում իր հովվական պաշտոնի և նրա դժվարությունների մասին, որով ու. Աթոռի մի երիտասարդ վարդապետ առաքվում է Ամերիկա հովվական պաշտոնի: Այս կապակցությամբ սրբազանը իր գրքի մեջ ամբողջությամբ հրատարակել է Երուսաղեմի պատրիարք Թորգոմ սրբազանի 1938 հունիս 14 թվակիր կոնդակը: Հաջորդ բաժնում հեղինակը խոսում է ԱՄՆ-ում իր անդրանիկ հովվական քաղաքի, որպես հովիվ Փրովիտենսիսի ու Սահակ Մեսրոպ եկեղեցում անդրանիկ պատարագի և պատգամների շուրջ: Այս գլխում հեղինակը որպես պարտքի-սիրտ տուրք մեզ ներկայացնում է Թորգոմ պատրիարքին, որպես արժանի հաջորդը Եղիշե Դուրյանի, վեր է հանում նրա ազգանվեր, եկեղեցաշեն, կրթական-մշակութային գործունեությունը, որով մենք բավականին ամբողջական դիմանկարն ենք ունենում Թորգոմ պատրիարքի:

Գլուխ Է—Թ. «Ամիս մ'ի Հայաստան».

1945 թվի մայիսին Սիոն վարդապետը առաջին անգամ որպես ուխտավոր ժամանում է ու. Էջմիածին, մասնակցելու Գևորգ Զ կաթողիկոսի ընտրությանը: Այս գլուխները գրված են հայրենասիրական-էջմիածնասիրական մեծ ոգեշնչումով, որով հեղինակը իր սիրակեզ զգացմունքներն ու մտքերն է արտահայտում Հայաստանի և ու. Էջմիածնի վերաբերյալ. «Հունիս 19-ի արշալույսը կողջունենք Էջմիածնի վանքին մեջ: Հայաստանի պայծառ արևը սենյակիս պատուհանն ենք կխուծե ոսկի ճաճանչներով: Կոփութանք Մայր տաճար, Իջման ու. սեղանին առջև, ծնրադիր կատարելու երկար տարիներու մեր ուխտը, և աղոթելու երկյուղած պաշտումով» (էջ 95):

Այս գլուխների մեջ հեղինակը հանգամանորեն մեզ ներկայացնում է նաև 1945 թվի հունիսին լուսահոգի Գևորգ Զ կաթողիկոսի ընտրության հանդիսությունները, իր տպավորությունները հաղորդել ընթերցողին ու. Էջմիածնի, մայր հայրենիքի և հանդիսությունների ու հանդիպումների առթիվ: Այս-

տեղ սրբազան հեղինակը նկարագրում է նաև ու. Էջմիածնի Մայր տաճարում իր եպիսկոպոսական ձեռնադրությունը:

Այնուհետև խոսում է իր «Առաջնորդական փոխանորդ միջին արևմտյան շրջանի» ընտրության և վավերացման մասին: Որից հետո ամբողջությամբ մեջ է բերում Գևորգ Զ կաթողիկոսի 1946 թվի փետրվար 24 թվակիր կոնդակը, որով Սիոն սրբազանը՝ նշանակվում է և հաստատվում «Հարավային Ամերիկայի հայրապետական պատվիրակի» պաշտոնին: Այս բաժինը ավարտվում է հայրապետական պատվիրակի գործունեության նկարագրությամբ և Գևորգ Զ կաթողիկոսի կյանքի և գործունեության և մահվան վերաբերյալ նրա տպավորությունների վերաբերյալ:

Գլուխ Ժ. Առաջնորդ հայոց Ամերիկայի.

Այս գլուխը ընդգրկում է հեղինակ սրբազանի 1959-ից 1966 տարիների թեղմնավոր ու շնորհակալ աշխատանքների ընդհանուր պատկերը, ուր ամփոփված են առաջնորդի ողջունի, օրհնության գրերը, ողողված մշակութային կյանքին, դպրոցներին, կազմակերպություններին, հավելյալ նկարագրում է յուրաքանչյուր եկեղեցու պայծառացման համար կատարած իր ջանքերը և իր ուրախությունները հաջողության և տխրությունները՝ անհաջողության մասին:

Այս բաժնում հեղինակը մեծ տեղ է հատկացրել 1960 թվի մայիսին Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի դեպի Ամերիկա առաջին ուղևորության, նկարագրելով պատմական այդ ուղևորության եկեղեցական, հոգևոր, հայրենասիրական մեծ արժեքն ու հայապահպանման համար կատարած նրա աշխատանքների կարևորությունը:

*
*
*

Սույն հուշամատյանի մեջ Սիոն արքեպ. Մանուկյանը մեծ կարևորությամբ խոսում է նաև «Նոր սերունդի» հայեցի և քրիստոնեական դաստիարակության մասին, հարց, որին հաճախ անդրադառնում է հեղինակը իր գրքի մեջ.

«Նոր սերունդի ազգային դաստիարակության հարցը».

«Հայ երիտասարդության ուղեգիր».

«Նոր սերունդին հարցը» (էջ 73, 75, 76, 80):

Այս բաժինները շատ այժմեական են և մերօրյա, նաև անհրաժեշտ վաղվա կյանքի համար: «Եվ որպեսզի եկեղեցական երիտասարդի մը կյանքը աստվածային օրհնությամբ օծուն ըլլա. ու անապոստոլ դիմե իր կյանքի նպատակին խաղաղ նավահան-

գիստը, երեք ազդակներ կամ առաքինություններ անհրաժեշտ են իրեն. հավատք, նպատակ, աշխատանք»:

Հավատք ոչ միայն Աստծու, այլև ի՛ր անձին, ի՛ր ուժերին, ի՛ր մեջ վառված աստվածային լույսին, այլ խոսքով ապրելու հավատք:

Նպատակ ձգտումի, տենչի, վաղվա օրվա, քանզի աննպատակ վարդը առանց կողմնացույցի նավավարի նման է, որը գերի է ալեկոծությանց և քամու քմահաճույքներից:

Աշխատանք մաքուր, սուրբ աշխատանքի, ճակատի քրտինքով շահված արդար վատակը, աշխատանքն է մարդուն ոգևորողը, գեղեցկացնողը: Աշխատանքը ստեղծագործություն է, արարչագործություն: Աշխատանքը ճանապարհ է Աստծուն հասնելու համար:

Խոսելով հայ եկեղեցու գործի կարևորության մասին, հեղինակը նշում է իրավական շատ կարևոր մի պարագա, որով հայ ժողովուրդը և մանավանդ հայ երիտասարդությունը պարտավորվում են ամուր պահել կապը հայ եկեղեցու հետ, քանզի «Սմերիկայի, ինչպես նաև մյուս գաղութներում մեջ, մենք հայերս կրոնական համայնքներ ենք միայն, և մեր եկեղեցիով կճանչցվինք» (էջ 78):

«Սփյուռքի պատմության մեկ աղյուսն է այս գործը: Եվ մա՛րդն է որ կկերտեն պատմությունը»:

Գրքի մեջեն նաև անդրադարձը ունեցաւ հաղորդումը քու հավատալիքի և պայծառ հոգիիդ հետ, որուն հորիզոնին վրա երբեք մայր չմտավ ազգին, հայրենիքին և եկեղեցիին սերը, և որ բոլոր արժեքներն ավելի բարձր դրավ իր համոզումներում մեջ հայրենիքն ու ա. Էջմիածինը»:

Հայ մամուլը և ընթերցող հասարակությունը ջերմորեն դիմավորեց սրբազանի այս նոր աշխատությունը:

«Մեր հին մաքրակրոն հոգևորականներու, անխոնջ վանականներու ուղիով հառաջացող ամերիկահայոց նախկին առաջնորդ Սիոն սրբազանին այս երկասիրությունը 272 էջերով, մաքուր տպագրությամբ, ոսկեղենիկ հայերենով հատոր մըն է, որ կուտա մեկ համեմատ այլ գեղեցիկ պատկերը հեղինակին արդյունաշատ կյանքին և օրհնակելի վարք ու բարքին»:

«Շնի է ան իր պարզության մեջ, հարուստ է թաքուն գանձերով, և խոսուն՝ իր լույսյան մեջ»:

Վերջաբանի փոխարեն ստորև բերում են այն գրքերի ցանկը, որոնք թարգմանել կամ հեղինակել է Սիոն արքեպիսկոպոս Մանուկյանը.

1. «Ամիս մ'ի Հայաստան», 1946, Նյու Յորք.

2. «Խորհուրդ Վարդանանց», 1946, Պոստոն.

3. «Հայ Երուսաղեմ», 1947, Պոստոն.

4. «Լուսաշող դեմքեր», 1949, Պոստոն.

5. «The Armenian church», 1951, Դիթոնյո.

6. «Ավետարանի պատգամներ», 1953, Պոստոն Այրես.

7. «Քրիստոնեական վարդապետություն», 1954, Պոստոն Այրես.

8. «Աղոթքի կենսագործող գործությունը», 1954, Պոստոն Այրես.

9. «Հայրենի երկրին մեջ», 1954, Պոստոն Այրես.

10. «Նոր աշխարհին հին աշխարհ», 1973, Դիթոնյո.

11. Հայոց Հայրիկ, 1957, Պոստոն Այրես.

12. «Աշխարհի մեծագույն բանը», թարգմանություն, 1957, Պոստոն Այրես.

13. «Քրիստոնեություն և աշխարհի կրոնները», թարգմանություն.

14. «Եկեղեցականի մը կյանքի հանգրվանները», 1968, Պեյրոյո:

50 տարի է, որ Սիոն սրբազանը որպես «մշակ առանց ամօթոյ» խոսել ու մխիթարել է հայ հավատացյալ ժողովրդին, բանիվ և գործով, գրչով ու կյանքով, և ամեն տեղ հետևել Ավետարանի սրբազան պատգամներին, մեր նախնյաց հավատքի հոգին ու հայրենասիրության շունչը, ամեն տեղ, ուր նրան տեսել են հոգևորականի իր պարտքն ու կոչման գիտակցությունը, որպես կենաց Բանին քարոզիչ, ուսուցիչ և դաստիարակ, հայրապետական պատվիրակ և առաջնորդ:

1978 թվի վերջերին տ. Սիոն արքեպ. Մանուկյանը, Վեհափառ Հայրապետի հրավերով, վերջնական բնակություն հաստատեց Մայր Աթոռում:

Նորին Սուրբ Օծության կարգադրությամբ սրբազանը նշանակվեց Գերագույն հոգևոր խորհրդի ատենապետ և ուսուցիչ հոգևոր ճեմարանի մեջ, որ դասավանդում է Աստվածաբանություն և Սուրբ Գրոց մեկնություն:

Տ. Սիոն արքեպիսկոպոսի «Եկեղեցականի մը կյանքի հանգրվանները» գիրքը հայ եկեղեցու հոգևոր ծառայության նվիրված յուրաքանչյուր երիտասարդ հայ հոգևորականի սեղանի գիրքը պետք է լինի, նաև դրանով առաջնորդվելու համար իր հոգևոր, մշակութային և հայրենասիրական ծառայության ճանապարհին:

Հոգևոր ճեմարանի ավագ վերակացու և ուսուցիչ՝ ԱՐՏԱԿ ԲԶՆ. ՄԻՄՈՆՅԱՆ
Ս. Էջմիածին,

24 մարտի 1979 թ.